

Прапор перемог. - 2003. - 28 січня.

БАБЕЛЬ Ісаак Емануїлович (1894-1940) – письменник. Драматичні колізії Громадянської війни відобразив у колоритних за мовою новелах збірників “Кінармія” (1926), “Одеські оповідання” (1931); автор п’єс “Захід” (1928), “Марія” (1935). Писав російською. Репресований; реабілітований посмертно. У “Кінарміському щоденнику 1920 року” чимало сторінок присвячено подіям, які відбувалися на території нинішнього Радивилівського району.

І. Бабель вів записи, будучи військовим кореспондентом газети “Червоний кавалерист” по 6-й кавдивізії. Ці записи - дорожочинний людський документ, де знайшли відображення болісні, найчастіше суперечливі роздуми письменника про революцію, війну і власну долю.

25.7.20

...Ідемо на Острів - 15 верст, відтіля дорога на Лешнюв (так в автора. - В.Я.), там небезпечно, польські роз'їзди. Панотець, його дочка, схожа на Плевицьку чи на веселий кістяк. Київська курсистка, усі знудгувалися по ввічливості, я розповідаю небиліці, вона не може відірватися. 15 небезпечних верст, скачуть вартові, проїжджаємо кордон, дерев'яний настил. Скрізь окопи.

Приїжджаємо в штаб. Лешнюв. Напівзруйноване містечко. Росіяни досить запаскудили. Костьол, уніатська церква, синагога, красиві будинки, нещасливе життя, якісь примарні євреї, огидна господка, галичанка, мухи і бруд, довготелесий, здичавілий телепень, слов'яни другого сорту... Сплю в клуні. Іде бій під Бродами й біля переправи - Чуровиці.

26.7.20. Лешнюв
Багато роботи, відновлення

дають подушку.

Убитий Зінов'єв, молоденький комуніст у червоних штанах, хрип у горлі і сині повіки.

Носяться разючі чутки - 30-го починають переговори про перемир'я.

Ночую в смердючій дірі, називаній двором. Не сплю пізно, заходжу в штаб, справи з переправою не блискучі.

Пізня ніч, червоний прапор, тиша, спрагли до жінок

Будьонний сердиться, догана начдиву. Написати біографію начдива, військкома Книги і ін.

25.7.20. Лешнюв

Ранком ідемо в Лешнюв. Знову в колишнього хазяїна - чорнобородого, безногого Фроїма. За час моєї відсутності його пограбували на 4 тисячі гульденів, забрали чоботи. Дружина - улеслива сволота, холодніша до мене, бачить, що пожитися важко, які вони жадібні. Я розмовляю з нею по-німецькому. Починається кепська погода.

У Фроїма - діти клишоногі, їх багато, а їх не розрізняю, корову і коня він ховає.

У Галичині нестерпно понуро, розбиті костьоли і розп'яття, хмура небо; прибите, бездарне, незначне населення. Жалюгідне, привчене до убивств, солдатів, непорядку, статечні російські плачучі

Дай йому, Боже.

Куди заїхати? Утома гнітить. 6 година ранку. Якийсь галичанин, до нього. Дружина на підлозі з немовлям. Він - тихий дідок, діти, їх троє, четверо.

Ще якась жінка. Пил, прибитий дощем. Підвал. Розп'яття.

Зображення святої Діви. Уніати дійсно ні те, ні інше. Сильний католицький наліт. Блаженство - тепло, якийсь гарячий сморід від дітей, жінок. Тиша і зневіра. Сестра спить, я не можу, клопи. Немає сіна, я кричу на Говинського. У хазяїв немає хліба, молока.

Місто зруйноване, пограбоване. Місто величезного інтересу. Стародавнє, багате, своєрідне єврейське поселення. Ці жажливі базари, карлики в капотах, капоти і пейси, древні старики. Шкільна вулиця, 9

СТОРИНКИ ІСТОРІЇ

БАБЕЛЬ ПРО БОЇ В НАШОМУ КРАЇ

ХОТИН, ЖАБОКРИКИ, КОЗИН, РАДЗИВИЛІВ ПОСТАЮТЬ ЗІ СТОРИНОК ЩОДЕННИКА 1920 РОКУ

чорвоноармійці.

28.7.20. Хотин

Бій за переправу в Чуровиці. 2-а бригада в присутності Будьонного... Весь піхотний батальйон - поранений, побитий майже весь. Поляки у старих бліндажованих окопах. Наші не домоглися результату. Міцніе в поляках опір?

Я живу в бідній хаті, де син із великою головою грає на скрипці.

Тероризую господиню, вона нічого не дає. Грищук, окам'янілий, погано доглядає за кінями, виявляється, він знемо-

баби, пориті дороги, низькі хліба, немає сонця, ксьондзи в широких капелюхах...

Гнітюча туга від усіх будівників життя. День минає тривожно. Поляки прорвали розташування 14-ої дивізії правіше нас, знову зайняли Берестечко. Зведень ніяких, вони заходять нам у тил.

Настрій у штабі. Костянтин Карлович мовчить. Писарі - ця відгодована, нахабна, венерична шпанка - тривожиться. Після тяжкого одноманітного дня - дощова ніч, бруд - у мене туфлі. От і починається могутній дощ, щирий переможець.

Шльопаємо по бруді, через

синагог, усе напівзруйновано, оглядаю нову синагогу... бородатий і балакучий єврей - хоч бі настав мир, як же буде торгівля, розповідає про розгарбування міста козаками, про приниження, що їх чинять поляки.

Це єврейське місто - це Галичина, описати. Окопи, розбиті фабрики, Брістоль, кельнерки, “західноєвропейська” культура, і як жадібно на це кидаєшся. Ці жалюгідні дзеркала, бліді австрійські євреї-хазяї. І розповіді - тут були американські долари, апельсини, сукно.

Шосе, дріт, вирубані ліси, і зневіра, зневіра без кінця.

шене ура, ми з Іваном відходимо, небезпека смертельна, що я почуваю, - це не страх, це пасивність...

3.8.20.

Ніч у полі, рухаємося в Броди. Місто переходить з рук у руки. Та ж жажлива картина, напівзруйноване, місто чекає знову.

Кухня, розмови, сидимо на траві, полк раптом виступає, мені потрібно до Радзивилова, полк йде до Лешнюва, і я неспроможний, боюся відірватися.

Нескінченна подорож, курні дороги, я пересідаю на віз,

Квазімодо, два осли, жорстоке видовище - ці горбаті фурмани... У мене жажливе відчуття - я віддаляюся від дивізії. Жевріє надія - потім можна буде провести пораненого в Радзивилів, у пораненого єврейське бліде обличчя.

В'їжджаємо в ліс, обстріл, снаряди за 100 кроків, нескінченна метушня по узліссях.

Пісок важкий, непролазний. Поема про коней замучених.

Пасіка, обшукуємо вулики, чотири хати в лісі - нічого нема, усе обібрано, я прошу хліба в червоноармійця, він мені відповідає - з євреями не маю справу, я чужий, у довгих штанах, не свій, я самотній, ідемо далі, від утоми ледь сиджу на коні, мені треба самому за ним доглядати, в'їхали в Коношків, крадемо ячмінь, мені говорять - шукайте, беріть, усіх беріть - я шукаю сестру по селу, істерика в бабів, забирають через 5 хвилин після приїзду, якісь баби б'ються, голосять, ридають нестерпно, тяжко від жажіть, що не припиняються, шукаю сестру, у мене нездоланний сум, викрав кружку молока в командира полку, вирвав паляницю з рук сина селянки.

Через 10 хвилин виїжджаємо. От тобі й маєш! Поляки даєть близько. Знову назад, я думаю, що не витримаю, ще і риссю, спочатку їду з командиром,

26.7.20. Лешнюв

Багато роботи, відновлюю минуле. Сьогодні ранком узяті Броди, знову оточений супротиві к пішов, різкий наказ Будьонного, 4 рази випустили, уміємо розгойдати, але незмога затримати.

• Народа в Козині, мова Будьонного, перестали маневрувати, лобові удари, втрачаємо зв'язок із супротивником, немає розвідки, немає охорони, начдиви не мають ініціативи, мертві дії.

Радзивилів - гірший Бродів, дріт на стовпах, красиві будинки, світанок, жалюгідні фігури, обірвані фрукти, обтріпані євреї, що позіхають, розбиті дороги, знесені розп'яття, бездарна земля, підбиті католицькі храми, де ксьондзи, - а тут були контрабандисти, і я бачу колишне життя.

Хотин. 27.7.20

Від Радзивилова - нескінченні села, мчать уперед вершники, важко після безсонної ночі.

Хотин - те саме село, де нас обстріляли. Квартира - жахлива - убогість, ласня, мухи, статечний, лагідний, стрункий мужик, пропалена баба, нічого не дає, дістаю сало, картоплю. Живуть безглуздо, дико, кімнатка і міради мух, жахлива їжа, і не треба нічого кращого - і жадібність, і огидна необлаштованість житла, що не змінюється, і шкури, що смердять на сонці, бруд без кінця дратує.

Був поміщик - Свешников, розбитий завод, розбита садиба, величний остов заводу, червоний цегляний будинок, розміщені алеї, уже немає сліду, мужики байдужі.

У нас кульгає артпостачання, втягаюся в штабну роботу - мерзенна робота вбивства. От заслуга комунізму - немає хоч проповіді ворожнечі до ворогів, тільки, втім, до польських солдатів.

Привезли полонених, одного зовсім здорового поранив двома пострілами без усякої причини червоноармієць. Поляк корчиться і стогне, йому підкла-

кіньми, виявляється, він знеможений голодом.

Зруйнована економія, пан Свешников, розбитий величний винний завод (символ російського пана?), коли випустили спирт - усі війська перепилися.

Роздратований - я не перестаю обурюватися, бруд, апатія, безнадійність російського життя нестерпна, тут революція щось зробить.

Господиня ховає свиней і корову, говорить швидко, елеїно, не спроможна приховати злість, ледача, і я почуваю, що вона руйнує господарство, чоловік вірить у владу, чарівний, лагідний, пасивний, схожий на Строева.

Нудно в селі, жити тут - це жахливо. Втягаюся в штабну роботу. Описати день - відображення бою, що йде за декілька верст від вас, ординарці; у Леніна спухла рука.

Червоноармієці ночують з бабами.

Історія - як польський полк чотири рази крав зброю і захищався знову, коли його починали рубати.

Вечір, тихо, розмова з Матяжем, він безмежно ледачий, мрійливий, согливий і якийсь приємно, по-ласкавому похитливий. Страшна правда - усі солдати хворі сифілісом. У Матяжа, одужує (майже не лікуючись). У нього був сифіліс, вилікував за два тижні, він з кумом заплатив би в Ставрополі 10 коп. сріблом, кум помер... Усі ходять до бабів... Солдатська виразка. Російська виразка - страшно. Ідять товчений кришталь, п'ють мало не карболку, розмолочене скло. Усі бійці - оксамитні кашкети, з'гвалтування, чуби, бої, революція і сифіліс. Галичина заражена суцільно.

Наказ Будьонного. Ми вчетверте випустили супротивника, під Бродами був зовсім оточений.

Описати Матяжа, Мишу. Мужики, в них хочеться вникати.

Ми маємо сили маневрувати, оточувати поляків, але хватка, по суті, слабка, вони пробиваються.

Шльопаємо по бруду, через пронизливий дрібний дощ. Стрілянина гарматна і кулеметна все ближче. Мене хилить до сну нестерпно. Коням чогось дати. У мене нові фурмани - поляк Говинский, високий, моторний, балакучий, метушливий і, звичайно, нахабний хлопець.

Грищук йде додому, іноді він проривається - я замучений, понімецькому він не міг навчитися, тому що хазяїн у нього був серйозний, вони тільки сварилися, але ніколи не розмовляли.

Виявляється ще - він голодував сім місяців, а я скупо давав йому їжу.

Зовсім босий, із запалими губами, синіми очима - поляк. Балакучий і веселий, перебіжчик, мені він гидкий.

Хилить до сну непереборно. Спати небезпечно. Лягаю одягнений. Поруч зі мною дві ноги Фроїма... Світить лампочка, його чорна борода, на підлозі валяються діти.

Десять разів устаю - Говинский і Грищук сплять - злоба. Заснув до четвертої години, стукіт у двері - їхати. Паніка, ворог біля містечка, стрілянина з кулеметів, поляки наближаються. Усі навскач. Коней не можуть вивести, ламають ворота. Грищук зі своїм огидним розпачем, нас чотири людини, коні не годовані, треба заїхати за сестрою, Грищук і Говинский хочуть її кидати, я кричу не своїм голосом - сестра?

Я злий - сестра дурна, красива. Летимо по шосе на Броди, я погойдуюся і сплю. Холодно, пронизує вітер і дощ. Треба стежити за кіньми, збруя ненадійна, поляк мчить, тремчу від холоду, сестра говорить дурощі. Погойдуюся і сплю.

Нове відчуття - не можу розкрити століття. Описати - невимовне бажання спати. Знову біжимо від поляка. От вона - кав. війна. Просинаюся - ми стоїмо перед білими будинками. Село? Ні, Броди.

30.7.20 Броди

Сумовитий світанок. Набридла сестра. Десь кинули Грищука.

зневіра, зневіра без кінця. Сподіватися нема на що, війна, всі однаково погані, однаково чужі, ворожі, дикі...

Будьонніці на вулицях. У магазинах - тільки ситро, відкриті ще перукарні. На базарі в мегер - морква, увесь час йде дощ, безперервний, пронизливий, задущливий. Нестерпна туга, люди і душі убиті.

У штабі - червоні штани, самовпевненість, величаються дрібні душеньки, маса молодих людей, серед них і євреї, перебувають в особистому розпорядженні командарма і турбуються про їжу.

Не можна забути Броди і ці жалюгідні фігури, і перукарів, і євреїв, що прийшли з того світу, і козаків на вулицях.

Лихо з Говинским, коням зовсім немає корму. Одеський готель Гальперіна, у місті голод, є дещо, увечері гарний чай, утішаю хазяїна, блідою і розтривоженою, як миша...

Ніч у готелі, поруч чоловіки і розмови, і слова... у вустах жінки про російських людей, як огидно ви проводите ваші ночі... Я слухаю, затамувавши подих, і мені тяжко.

31.7.20. Броди. Лешнюв

Ранком перед від'їздом на Золотій вулиці чекає тачанка, година в книжковому магазині, німецький магазин. Є всі чудові нерозрізані книги, альбоми. Захід, от він, Захід, і лицарська Польща, хрестоматія, історія усіх Болеславів, і чомусь мені здається, що ця краса - на старе тіло накинута блискотливий одяг...

2.8.20. Білявці

... Рухаємося на Броди.

Мені дають санітарну тачанку 2-го ескадрону, під'їжджаємо до лісу... Приїжджають Будьонний, Ворошилов, буде рішучий бій, ні кроку далі. Далі розгортаються всі три бригади, говорю з комендантом штабу. Атмосфера початку бою, велике поле, аероплани, маневри кавалерії на полі, наша кіннота, удаліні вибухи, почався бій, кулемети, сонце, десь сходяться, заглу-

спочатку їду з командиром, потім пристаю до обозів, хочу пересісти на віз, у всіх одна відповідь - утомилися коні, ну, скинь мене і сідай сам, сядь, дорогою, тільки тут - убиті, я дивлюся на рядно, під ним убиті.

...Ми за 7 верст від Радзивилова. Іду на ура. Нещасливий кінч, усі ми нещасливі, полк піде далі. Рухаю.

4.8.20.

Рухаюся один до Радзивилова. Тяжка дорога. Нікого по дорозі, коні втомилися, боюся на кожному кроці зустріти поляків. Минуло благополучно, у районі Радзивилова ніяких частин, у містечку - смутно, мене посилають на станцію, спустошене і зовсім звикле до змін населення. Шеко на автомобілі. Я в квартирі Будьонного. Єврейська родина, панянки, група з гімназії Бухтеєвої, Одеса, серце завмерло.

На щастя, дають какао і хліб. Новини - новий начдив - Апанасенко, новий наштадив - Шеко. Чудеса.

Приїжджає Жолнаркевич з ескадроном, він жалюгідний. Зотов повідомляє, що його зміщено, піду торгувати на Сухаревку коржами, що ж, нова школа, ви, говорить, війська розставляти вмієте, у старовину вмів, тепер без резервів не вмію.

У нього жар, він говорить те, чого говорити не годиться, лайка з Шеком...

Ще враження - і тяжке, і незабутнє - приїзд на білому коні начдива з ординарцями. Уся штабна сволота, що біжить з курми для командарма, ставляться покровительствено, похамськи, Шеко - зарозумілий...

Я з ескадроном. Ідемо на Хотин, знову рись, 15 верст зробили. Живу в Бахтурова. Він убитий горем, немає начдива, почуває, що і йому не бути. Дивізія вражена, бійці ходять тихі...

**Переклав
та підготував до друку
Володимир ЯЦУК**